

medelpad och ångermanland

HemBYGDen

nummer 1 • 2017 • 40 kronor

TEMA den gamla skolan
EN RESA I DEN GAMLA GODA TIDEN

Ansvarig utgivare

Margareta Johansson
Tel 070 263 38 50
margareta@vaxtfoto.se

Hembygden i Medelpad och Ångermanland

Tidningen utges av Medelpads och Ångermanlands Hembygdsförbund i 4 nummer årligen. Distribueras gratis i 10 ex till samtliga hembygdsföreningar anslutna till förbunden.

Prenumeration

Prenumeration 150 kr/år, sättes in på BG 687-6163, ange Prenumeration Hembygden samt ditt namn och adress.

Redaktionskommitté

■ Margareta Bergvall
Box 34, 871 21 Härnösand
Tel 076 766 38 95
margareta.bergvall@murberget.se
■ Margareta Johansson
Tel 070 263 38 50
margareta@vaxtfoto.se
■ Lena Landin
Tel 072 527 40 31
lena.landin@ramvik.com

Grafisk produktion och tryck

Ågrenshuset Produktion, Bjästa

Besök våra hemsidor

www.hembygd.se/medelpad
www.hembygd.se/angermanland

Omslagsbild

På väg från skolan, Härnösand.
Foto: Viktor Lundgren

Kommande nummer

Hunger, storsvagåren och 1917

ISSN 1100-0554

Börje skola

När ja börje skola vare mycke man gatt minnes som mamma sackt.
Hä viktigeste va å sköte sej.
Hon sa aldrig att hä va viktigt å lære sej nanting.
Man feck inte säje emot lärarinna.
Man skulle vara ren å hel.
Man gatt vara artig.
Man skulle stampe snön tå föttren innan man geck in.
Man skulle vara rädd om skolböckren.
Man skulle sette ordentlit i bänken.
Man feck inte komma sent.
Man gatt gå ut på rasten.
Man gatt tåla när dom andren rettes för att ja va relischös och spela fiol.
Man gatt minnes att lärara va fint folk.
Dom visste när Magnus Ladulås va kung.
Dom hadde studerat.
Hä hade ingen tå de våre gjort.
Vi visste inte vanånnstans Åtran flöt.

Av ERIC BJÖRKLUND, Ångermanlands Gille

LÄS I DETTA NUMMER

Fönsterrenovering.

Kateder.

Skolplansch.

Skolskjuts från Högsjö skola.

Artur Norlén, lärare och folkbildare.....4

Folkskolans införande i Vibyggerå.....6

Skolor i Indals socken.....7

Presentation Fönsterrenovering i Nora.....10

Hällås tillblivelse och historia i ett nötskal.....11

Skolgång från barndomen i Västansjö, Ådalsliden.....12

Skolbänken.....13

Nävsta gamla skola i Selånger.....14

Folkskolan 175 år.....18

Händelse vid älven.....20

Så skyddar vi vår kulturarv.....21

På väg till Murberget.....22

Boktips.....23

Nyheter och kom ihåg.....23

FOLKSKOLAN 175 ÅR

LEDARE

LENA LANDIN

ordförande Ångermanlands hembygdsförbund

MARGARETA JOHANSSON

ordförande Medelpads hembygdsförbund

Vi hoppas att det här numret av Hembygden ska inspirera er börja skriva er bygds skolhistoria samt ta kontakt med er skola och arbeta tillsammans kring vad som varit och hur det är idag...

Text MARGARETA JOHANSSON

Det här numret av Hembygden handlar om folkskolans historia, under de 175 år som gått, sedan det beslutades om alla barns rätt till skolgång. Det är en spännande färd från gårdsskolor och mindre byskolor fram till dagens centraliserade skolor med skolskjuts från mer perifert liggande byar och gårdar.

Alla vi som är äldre kan se tillbaka på vår skoltid och för dagens barn och unga berätta hur det var då och jämföra med hur det är i dag. Själv tillbringade jag mina första två år i Hjärsta skola på väster i Örebro. Vi var en stor klass men ordningen var god. Inget prat och inget spring i klassrummet. Fröken var en stor auktoritet, som vi självklart lydde. Vi fick betyg från första klass, bland annat i ordning och uppförande. Jag minns de långa lektionerna när vi övade skrivstil, idag kan de unga inte läsa annat än textade bokstäver.

Jag hade besvär med stavningen. Så småningom, först i gymnasiet, konstaterades att jag hade läs och skrivsvårigheter. Tack vare en ambitiös faster, folkskollärarinna, som läste med mig på sommarloven kunde jag någorlunda behärska orden. Samtidigt upptäckte jag böckernas fantastiska värld. Jag minns ännu lyckan när jag som elvaåring fick lov att börja låna på vuxenavdelningen på biblioteket.

Maten var ett bekymmer för sig. Vi fick skollunch och vi skulle äta upp allt som lades upp på tallriken av de bestämda mattanerna. Själv hatade jag sillen och tillbringade mycket tid på lördagslunchen, att försöka få sillbitarna in i munnen och ner i halsen.

Redan då förekom mobbing. I vår klass hade vi en

jänta från en gård några kilometer utanför stan. Klassens ledare hittade på att hon hade loppor eftersom hon var från landet. Det betydde att ingen ville leka med henne eller sitta bredvid henne. Jag har ofta efteråt tänkt på vilken hemsk situation hon hamnade i. Det var inte heller något som vuxenvärlden uppmärksammade eftersom det inte förekom något som märktes utåt.

På detta sätt leder temat "Folkskolan 175 år" tankarna tillbaka till den egna skoltiden. Ämnet ger oss möjlighet att för dagens unga berätta hur det en gång var inte bara under vår livstid utan även då i folkskolans barndom. Det ger oss också möjlighet att jämföra då och nu i samtal med dagens skolelever.

Vi hoppas att det här numret av Hembygden ska inspirera er börja skriva er bygds skolhistoria samt ta kontakt med er skola och arbeta tillsammans kring vad som varit och hur det är idag.

Nästa nummer kommer att som huvudtema "Hunger" med tyngdpunkt på hungeråren 1867 och 1868. Som vanligt är ni alla välkomna att skriva berättelser kring ämnet. Glöm inte gamla recept på hur man drygade ut maten (som exempelvis bark och lav) under år av brist på vanliga råvaror. ■

Artur Norlén lärare och folkbildare

Text HARRIET BOMAN, Resele hembygdsförening

Artur Norlén föddes 1905 som nummer fyra i en barnaskara på sex. Pappan var byggmästare i Bodum. Han arbetade med fadern i skogen. Vid 17 års ålder ville han göra annat, han ville bli lärare. Efter preparandkurs blev det 4 år på seminariet i Luleå.

Efter examen och provlektioner för Resele kommunpolitiker fick han anställning vid Tannflo skola. Skolan var nyfärdig och året var 1929. Undervisningen gällde klass 5 och 6. Hans blivande fru Hildur Vikner, som var född i Resele, var även lärare på skolan. Artur Norlén hann med mycket under sina år i Tannflo. Han startade bland annat Tannflo idrottsförening med friidrott och fotbollslag, IOGT, var politiskt aktiv och drivande i hembygd-föreningen. Dessutom var han en mycket duktig tecknare. Han var också musikalisk, skrev sånger och sångtexter:

Resel-kams-sång

*Vår kams, vår kams vår tjocka kams,
så stor, o, feta kams,
Ej lyfts en kams mot munnens rand,
ej givs en kams, ej sväljs en kams
mer älskad än vår kams i Nord
på våra resel-bord.*

*Vårt land är fattigt skall så bli
för den, som guld begär,
en främling far oss stolt förbi,
med detta kamsland älskar vi,
för oss med kamsar si-så-här
ett kamsland härligt är.*

*Vi älska våra feta kams,
ja mera, mer och mer,
den mörka färgen har vår kams,
och doften, fläsktung, som förnams,
ge mer än allt som syn, som sång
vårt hjärta rört en gång.*

*Vem nämnde väl de kamsars tal,
som äts med hungrigt mod,
och det var här sån fröjd, sånt kval
och det var här, det åt sig skral,
det folk som sina kamsar skar
långt före våra dar.*

*Din födsel, ur en bastant kropp,
skall nog fortgå än mer,
se ur vår kärlek skall gå opp
en kams, som blir: vår fröjd, vårt hopp
och högre klinga skall en gång
vår resel-fet-kams-sång.*
A.N.

Propagandavisa

*Nu ska vi åka skidor, gott folk
Låna oss nu Ert öra
Villigt och glatt och utan allt skolk
Det ska vi ta och göra
Ska Ni till lagårn, ta Er en åk
Skida sen glatt tillbaks till Er kåk
Träna som Viklund bort till Ert knåp
Det ska vi ta och göra*

*Då ska Ni se, att om något år
Skidkungen bor i Resel,
Konungens kanna blir då vår
Men även om Jumbobägarn vi får
Vad gör väl det - om hundra år
Skidkungar följa i våra spår
Skidkungar i från Resel*

*Och skulle vi därtill bygga ett hopp,
Kanske i Gåsnes-krånga,
Selånger var ej längre vårt hopp
För hoppa det kan vi många.
Till John Edlund, då kanske alla se opp,
Molander då kanske rätar sin kropp
För stilen är alla hoppares hopp
Den tar alla pris till fånga.
A.N.*

Artur och Hildur Norlén vid platsen där lärarbostaden skulle byggas.

FOLKSKOLAN 175 ÅR

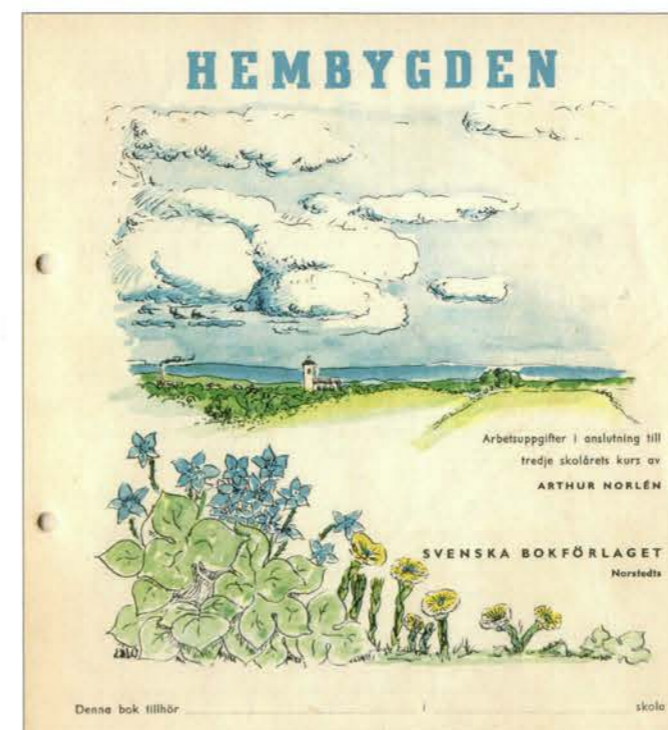

Fira tunnbrödets dag 13 maj 2017!

Baka och bred smarriga tunnbrödssockor, skapa nya recept mm. Sprid tunnbröds-kultur och ha roligt tillsammans!

Tannflo skola årskurs 1931-1932, klass 5-6.

Artur Norlén var mycket intresserad av hembygden. I ett tidningsklipp från 1939 där årsboken *Bygd och Natur* resenceras omnämns Artur Norlén's bidrag med följande:

"hembygdsrörelsen har under de senaste åren fått en livlig kontakt unge lärare Artur Norlén som skriver om hembygden och skolan, och som medryckande berättar om sina försök att införa levande hembygdsundervisning i sin klass. Det är en frisk fläkt över dessa sidor, skrivna av en entusiast och stilist"

Artur Norlén skrev skolböcker, tidningsartiklar och deltog i radioprogram.

I fem program som ingick i skolradions serie *Svenska byg-*

der från våren 1938 kan vi följa med på en reportageresa ned efter Ångermanälven. Programmen har planlagts bland annat tillsammans med Artur Norlén. I avsnittet *Ådalens poesi och prosa del 2* handlar det om jordbruket, flottningen och laxfisket. Flera reselebor deltar i detta program. Johan Bergkvist, Tannflo, berättar om flottning och Johan Nordström spelar Näsåkersvalsen på fiol.

Originalmanuskript, programhäfte, ljudkassett och ljudfiler finns i Resele Hembygdsförenings samlingar. ■

Runt 1840 var folket var i stort sett läskunniga. Plikten att undervisa de icke läskunniga var erkänd. Man hade inte någon allmän undervisning, utan det var föräldrarna som lärde sina barn att läsa. För de barn som av olika anledningar inte kunde läsa ordnade sockenstämman undervisning.

Folkskolans införande i Vibyggerå

Text KARL-ANDERS NORDSTRÖM

Skrivkunskheten var inte lika utbredd. Det syns bland annat på de handlingar som finns bevarade från den tiden. De flesta vibyggeråborna under-tecknade nämligen sina dokument med bomärken i stället för namnteckningar.

Den lärobok som användes var katekesen. Det fanns säkert inte många andra böcker att tillgå i hemmet. Innanläsning och kristendom var de ämnen barnen undervisades i, och kristendomskunskapen ansågs för viktigare. Utantilläsning av katekesen var också allmänt förekommande.

Kontrollen av inhämtade kunskaper sköttes via husförhör av kyrkan. Även vid biskopsvisitationerna kontrollerades både den allmänna läskunnigheten och kristendomskunskaperna.

Den allmänna folkskolestadgan år 1842 medförde inga direkta åtgärder i Vibyggerå. Första gången ordet folkskola nämns i ett protokoll är år 1843, då man får en påminnelse från domkapitlet att inrätta skola. Sockenstämman avslår denna begäran med hänvisning till att ekonomin var för dålig och den hemundervisning som fanns ansågs tillräcklig.

1844 kommer en ny påminnelse från domkapitlet. Den var mer allvarligt formulerad och innehöll förmodligen ett ultimativt datum.

Man tillsätter en kommitté med uppdrag "...att studera författningarna och med stöd av dessa upprätta kostnadsförslag."

Sockenmännen yttrade som "...sin enhälliga vilja, att få en

ambulatorisk Schola, formo-dandes det fattiga barn billigast skulle kunna njuta undervisning vid en sådan."

Man beslutar alltså att inrätta en skola men tar inget beslut om när den ska inrättas. Den tillsatta kommittén arbetade varken snabbt eller effektivt för under kommande stäm-mor 1844 och 1845 fanns tydligen ingenting att rapportera.

Den 17 maj 1846 kan man säga vara folkskolans födel-sedag i Vibyggerå. Då hölls en sockenstämma, där en av pa-ragraferna innehöll följande:

"...stannade socknemännen i det beslut att inrätta fast skola."

Ur detta protokoll och följande kan man utläsa att strate-gin för "socknemännens" agerande i skolfrågor var att försöka slippa utgiften så länge som möjligt.

Mot denna inställning kämpade kyrkoherden, som i varje stämma försökte få försam-lingen att införa allmän skol-gång. Ingen vill upplåta plats för skolhuset. Förmodligen menade man, att om det inte gick att få tag i någon tomt, behövde man inte bygga någon skola.

Församlingen ansåg sig som mycket fattig och ansåg, att den icke fick statsbidrag i den omfattning den ekonomiska situationen borde ha gett. Kyrkoherdens arbete bär i alla fall så småningom frukt, och i augusti 1846 beslutar försam-lingen att tillsätta en kommitté för att finna "...en tjenlig plan till blivande skolhuset jämte materiel." Man kom till sock-enstämman den 8 november 1846 med en skrivelse om

alternativa placeringar av det blivande skolhuset förslag.

"...2:o att av Kyrkvärden Pehr Zäterqvist i Sättra erhålla en plats gratis nära invid strand-fiskaren Lundgrens gård, mot villkor att Zäterqvists äldre son Jan-Olof, om han kunde förete betyg på erforderlig kunskap och skicklighet därtill, finge blifva skolmästare i församlingen."

I januari 1847 antas så Zäter-qvists tomterbjudande. Redan nästa söndag fastställde sockenstämman villkoren för tomten. Det kom främst att gälla sonens anställande som lärare. Sonen skulle anställas som lärare i skolan efter vederbörligt erhållen kompetens mot att Zäterqvist utan kostnad överlät tomten till försam-lingen på femtio år.

Skolhusets storlek bestämdes till 16x25 alnar. Det ska förutom skolsal och samlings-sal innehålla kök och rum för skolläraresräkning. Det skulle vara klart till hösten 1848.

Vid samma sockenstämma utsågs så Vibyggerås första skolstyrelse.

Under våren anställs också Jan-Olov Zäterqvist som lära-re. Han ville försäkra sig om tjänst innan han utbildade sig. Det finns en anekdot bevarad om valet av vilken av Zäter-qvists båda söner som skulle utbilda sig till lärare. Pehr Zäterqvist tog båda sönerna ut på åkern och lät dem plöja. Den som plöjde sämst fick fara och utbilda sig till lärare.

Höstterminen 1848 började undervisningen i den nya skolan i Docksta. Det fanns mellan 200 och 300 skolplik-tiga barn. Alla kom dock inte

till skolan. Ungefär 20 % av eleverna gick regelbundet. En del av eleverna var upp till 17-18 år, beroende på att de inte hade inhämtat tillräckliga kunskaper.

Skoldagen varade mellan 9 och 15. Man hade middags-rast mellan 12 och 13. Dagen inleddes med psalmsång och bön. Första timmen på dagen var det alltid förhör av katekes-läxan och andra utantilläxor. Katekesläxorna var alltid utan-tilläxor. Här var alla med även om de yngre inte hade möjlig-het att delta i förhören.

Andra lektionen är det läs-ning. Där får ofta äldre barn vara hjälplärare i "stafvelse och innanläsning" i mindre grupper. Läraren gick runt i klassen och hjälpte till där det behövdes. Tredje lektionen är det skrivning. Man skriver på griffeltavla efter förebilder. Man använde sig av tryckta fö-reskrifter. Dessa hade ofta se-delärande eller fosterländskt innehåll. Fjärde lektionen har man kristendomskunskap. Femte lektionen har man resten av ämnena, dvs räkning, historia, geografi, naturkun-skap och övningsämnen. Räk-ningen bestod mest av meka-nisk räkning. Man hade räkne-tabeller i form av sifferstavar som hängdes upp på väggen. Räkneläror kommer först se-nare.

Övningsämnena var sång, teckning och gymnastik. Sång-en bestod av psalmsång och fosterländska sånger. Man tecknade enbart efter förebil-der. Gymnastiken bestod av fristående gymnastik mellan bänkarna och marsch runt i skolsalen. ■

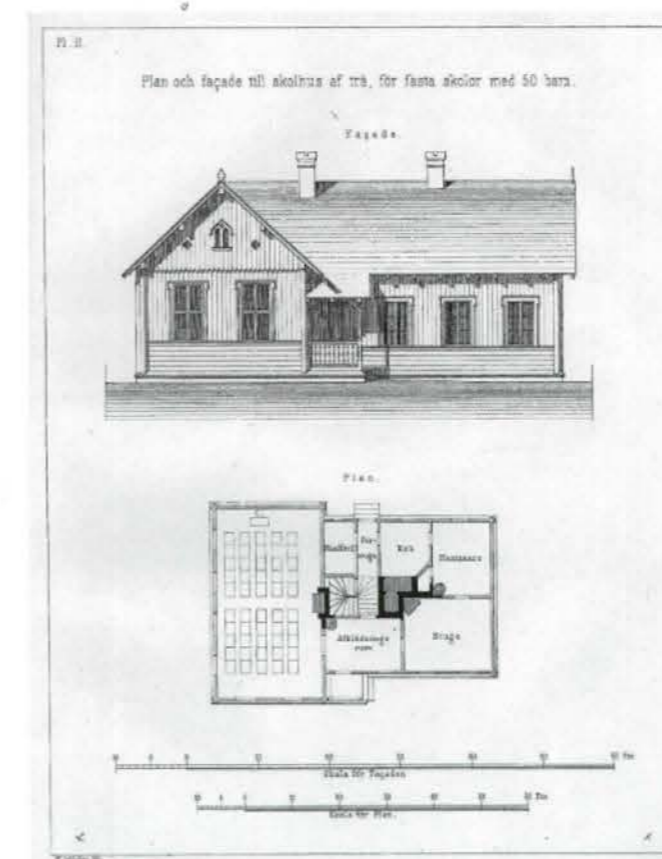

Nylands skola, från vänster: Karin Nordvall, G Jonsson, Lage Hultman, Ola Westerlund, Kurt Sundman, bakom, Birgitta Ytterbom, lärarinna på cykel, Bernt Gösta Brodin, Jerry Sätterkvist, Lars Göran Söderlund, Stig Bergkvist och Ove Sundman.

Skolor i Indals socken

Text GUDRUN BRÄNNBERG, "Skolhistoria från Indahls socken"

1842 beslutade riksdagen om en skyldighet för varje socken att inrätta en skola för barnen. Detta innebar att i varje socken skulle finnas minst en skola med utbildade lärare. Ledningen skulle bestå av en skolstyrelse med kyrkoherden som ordförande.

Normalritning 1865.

Folkskolans kurser skulle om-fatta läsning, skrivning, räk-ning, kristendomskunskap och biblisk historia, geografi, historia, naturkunskap, gym-nastik och sång. För fattiga och svagbegåvade kunde gälla en minikurs omfattande läsning, skrivning, religions-kunskap och biblisk historia, kyrkosång och de fyra räk-nesätten. Skolstyrelsen fick bestämma skillnaden i kun-skapskrav som kunde ställas på flickor och pojkar.

1842 beslöt Allmän Socken-stämma i Indahls församling: "Uti Indahls socken skall en fast skola inrättas, då det lik-väl skall åligga Skolläraren att vissa tider undervisa i de mera aflägsne Byarne, då Läraren likväl bör erhålla husrum, kost och ljus".

Skolreformen skulle ge-nomföras inom fem år. Då gick enligt statistiken ca 50 % av Sveriges barn i folkskolan. Den

låga närvaron var ett problem. Intresset bland befolkningen var svalt. Det var få barn som besökte skolan. De flesta barn i Indal gick inte alls eller högst två terminer i skolan för att lära sig det nödvändiga. Det fanns ingen skolplikt utan för-äldrarna hade rätt att undervi-sa barnen hemma.

Bristen på lärare var ett stort problem. Undervisningen ge-nomfördes ofta av oexamine-rade lärare, till exempel byns klockare. Då stadsbidraget till folkskolan endast utbetalade till skolor med utbildade lärare beslöt sockenstämman i Indal att skicka klockaren till det nya folkskollärarseminari-et i Härnösand.

Roteindelning

Varje socken var indelade ro-tar. För skolan varierade rote-indelningen i Indal över tiden, från början i kyrkoroten och södra skogarna. En månad →

Indals folkskola.

→ om året hölls skola i någon av byarna söder om älven, Nysäter, Nyland och Sodalen. Senare blev det fler rotar eftersom man önskade ha skola närmare hemmet, så att barnen slapp bo inackorderade. Det ankom på byborna i roten att anordna skollokal.

I reglementet för Indahls folkskola 1885 bestämdes följande indelning:
Kyrkrotens Fasta skolan om-

fattar Myckelsjö – Hallsta samt Säter – Backen.

Flyttande mindre folkskola omfattar Säter – Backen och Myckelsjö – Käfta – Hallsta.

Sydvästra roten. Flyttande mindre folkskola i Nyland – Sodalen.

Nordöstra roten Flyttande mindre folkskola i Östanskar – Kårsta och delvis Säter – Backen.

Sydöstra roten. Gemensam

flyttande mindre folkskola i Högsjö, Åse, Krånge och för nordvästra roten.

Nordvästra roten Flyttande mindre folkskola i Östlönning – Sunnås och norrskogarna, fast folkskola i Baggböle.

Fast och flyttande skola

Enligt folkskolestadgan skulle det helst finnas en fast skola i varje socken. 1845 fanns ett skolhus i Långtå (i Glömsta)

som var en fast folkskola. Till fasta skolan skulle barn komma som bodde upp till en halv mil därifrån.

Övergången till fler fasta skolor ledde inte alltid till att det blev mer undervisning. Ofta utnyttjades skollokaler varannan vecka eller varannan termin till småskolan och varannan för folkskolan.

En orsak till den låga närvaron i skolan var att avståndet

till socknens enda skola var stort. De barn som inte kunde komma till fasta skolor på grund av avståndet kunde få viss undervisning genom den ambulatoriska (flyttande) skolan. År 1883 fick skolstyrelsen rätt att till de avses belägna rotarna inrätta "mindre skolor" med oexaminerade lärare. Kvinnor fick anställas som lärarinnor vid småskolor där annan examinerad lärare var anställd. Så snart barnen lärt sig läsa och skriva blev de uppflyttade till folkskolan.

Fortfarande år 1900 var 22% av skolorna i landet flyttande. Läraren reste från by till by under hela året. På 1890-talet fick ungefär hälften av barnen i Indal sin undervisning vid en flyttande skola.

För att närmare studera skolgången under 1890-talet kan den mindre flyttande folkskolan i Nyland och Sodalen tas som exempel. Det fanns

Skolskjuts från Högsjö skola till Gårdtjärn Sättna.

en lärarinna som växlade mellan byarna, vanligast ett år i den ena byn och sedan ett år i den andra. Det är ca 7 km mellan byarna. Fem terminer var normal total skolgång för att klara av folkskolan. Skolgången varierade mellan tre och elva terminer. De fem ter-

minerna kunde vara utsprida över en period på 4–6 år. Flickorna gick ofta någon termin längre än pojkarna. Det verkade inte som om de barn som hade svårigheter gick längre tid, utan tvärtom var det de barn med bra betyg som gick längre tid i skolan.

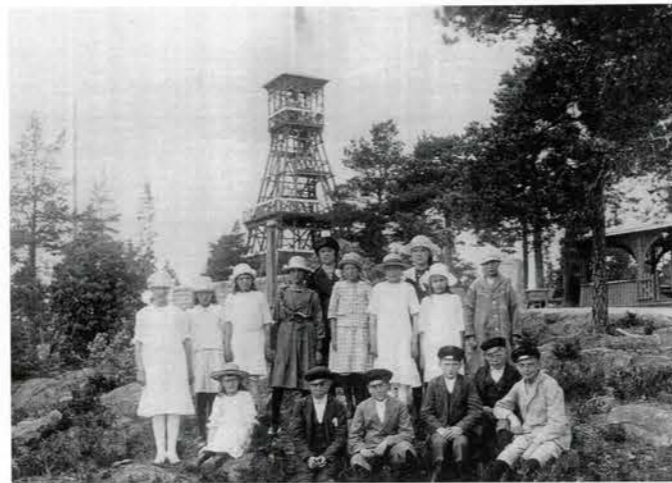
Lärarinnornas villkor

De kvinnliga lärarinnornas villkor var mycket tuffa, det verkar inte ha funnits någon ambition hos skolstyrelserna att behålla dem under längre tid. Det gick lätt att få tag på nya sökande. Deras vandring var viktig. Slöjdlärare Sundberg och hans hustru vittnade inför skolrådet (3 juni 1889) om att de sett en viss garvaregesäll gå till Maria Karlssons rum sent om aftnarna. Protokollet anger: "...det oanständiga och mot all kvinnlig blygsamhet stridande i sitt beteende... Då M.K. icke ställt sig till efterrättelse och det förra året förekommit dylikt leverne med annan mansperson så skall hon från befattningen som lärarinna omedelbart skiljas."

I dag finns i Indals socken endast en skola, Stige skola med låg- och mellanstadium. Högstadiungdomarna får åka till Lidens skola. ■

Bjärme skolas syslörd 1903.

Skolresa från Högsjö till Norra berget.

Nämforsens HÄLLRISTNINGSMUSEUM

Hällristningarna vid Nämforsen

Besök Sveriges största, äldsta och vackraste hällristningsområde. Nämforsens Hällristningsmuseum har sommaröppet 15 jun–15 aug. För övriga tider och större grupper kontakta Peter Johansson 070-618 11 03.

0622-106 30 • Nipvägen 7 • Näsåker
www.namforsen.com

Foto BENGT-ÅKE LINDQUIST

Fönsterrenovering i Nora

Text MARGARETA BERGVALL

I den nedlagda Torromskolan i Nora renoverar ett gäng asylsökande afganska killar hembygdsgårdens fönster.

PRESENTATION

Sedan i början av oktober har de arbetat med 12 fönsterluftr. Byggnadsingenjören och byggnadsvårdaren Leif Markström, glasmästaren Ulf Stam och tidigare studievägleddaren Bengt-Åke Lindquist leder arbetet. Här får deltagarna från asylboendet i Torrom: Ali, Abedin, Gholam, Jafari, Abdoll, Abdul, Ababs, Movsai och Sharif, konkret handledning i fönsterrenoveringens ädla konst. Innan hembygdsgårdens alla fönster är renoverade återstår 40 fönsterluftr att skrapa, olja och måla tre varv och närmare 200 löpmetrar måste ska kittas om.

Allt började i somras när Leif och Bengt-Åke genom byföreningen i Löwik, skulle avverka och röja vid Fjärdbottnens

fäbodrar. De tog då hjälp från sina *Prata-svenskagrupper* och imponerades av arbetsviljan och deras stora engagemang. Där och då föddes idén att jobba vidare i projektform.

Civilsamhället, i det här fallet Norra hembygdsförening visar ännu en gång prov på hur snabbfotat man kan ställa om till att möta behoven i samhället. I deras direkta analys av situationen konstaterades att hembygdsgårdens fönster måste åtgärdas, killarna på asylboendet behöver vettig sysselsättning, slöjdsalen i Torromsskolan stod oanvänd, Leif, Bengt-Åke och Ulf hade tiden, engagemanget och kunskapen och ABF tyckte det hela passade bra för en studiecirkel.

Projektet påbörjades den 5 oktober och fönstren i första

Foto MARGARETA BERGVALL

omgången är nu klara. Under den här tiden har också språkkunskaperna ökat. Bengt-Åke visar stora papper med ord som dykt upp under arbetet och som måste förklaras. Under fikaten praktiserar också svenska-prat, med många frågor om språk och annat.

Höstens studiecirkel avslutades med att Nora hembygdsgårdens bjöd deltagarna på en utflykt med möjlighet att

prova på att spela curling och en uppskattad smörgåstårta med julmust, te och/eller kaffe.

Kanske fortsätter arbetet efter jul, men många av deltagarna lever i en osäker tillvaro, kanske måste de flytta och kanske kommer de att utvisas. Av osäkerheten och oron märks inget i slöjdsalen. Leif konstaterar att det är imponerande hur positiva de är trots sin osäkra situation. ■

Hällås tillblivelse och historia i ett nötskal

Text STIG LINDBLAD

Finntorpet Hällås kan med säkerhet dateras bakåt i tiden till 1632. Vid den tiden bor en finne vid namn Henrik Eskilsson på Hällås. Vid tinget i Resele den 3 nov. 1638 får han lagfart på ett markområde på en gång en halv mil. Milen på den tiden var ett ungefärligt begrepp och varierade mellan 6000 och 15 000 m, beroende på var i landet man befann sig.

Hällås är den första byn i Resele som blev kartlagd och en karta över Hällås finns i Olof Tresks geometriska jordebok från 1639.

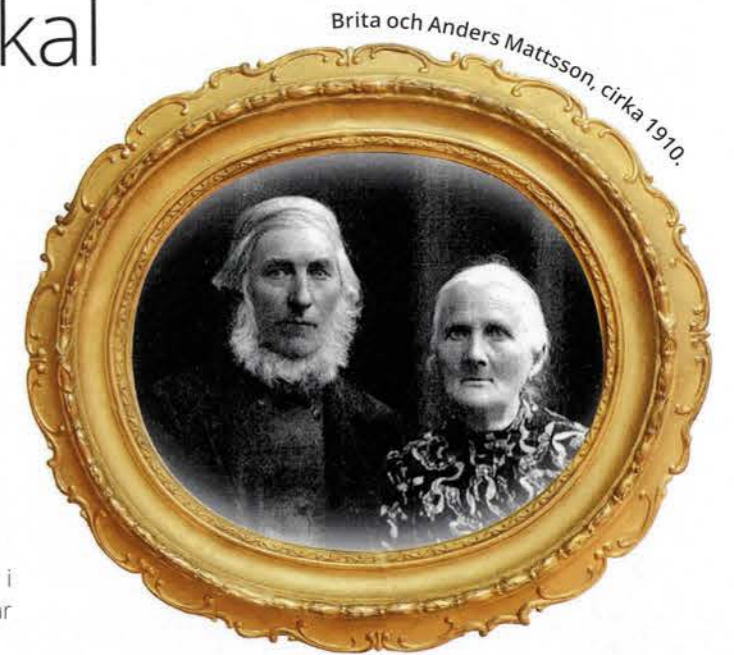
Henrik Eskilssons ättlingar bor på Hällås i exakt 110 år. Hans sondotter säljer Hällås till en utsocknes, ovanligt nog till en kvinna, Karin Eriksdotter från Häggbränna i Överlännes. Hon brukar det till 1750 då en måg tar över. Efter mågens död nyttjar hans hustru gården i sex år. Då tar en måg till henne över, men det paret blir barnlöst och 1806 byter "Finntorpet" Hällås ägare.

Nu och framåt växlar Hällås ägare rätt ofta. Troligen så utökas byn till att omfatta två går-

dar omkring 1800. 1890 bor i byn 22 personer som omfattar fyra hushåll.

Svegjefinnarnas invandring

En kraftig ökning av nybyggen och koloniserings sker i östra Finland och i synnerhet området Savolax. Och under 1500-talet uppstod problem med överbefolkning i området. Invånarantalet ökade och som en följd av detta togs större arealer för svedjebränning i anspråk. Inbördeskrig, gränsstrider, fattigdom, skattepålagor och adelns anspråk att lägga beslag på nybyggena, var anledning att vandra väster ut. Orättvisorna kulminerade med det så kallade Klubbkriget.

Den svenske kungen lockade med några års skattefrihet för nybyggare i Sverige. Invandringen till Sverige pågick från slutet av 1500-talet fram till mitten av 1600-talet.

Invandringsvägar

De svedjefinnar som etablerade sig i Medelpad och Ångermanland kom till våra trakter troligen via Gävle, Sundsvall och Härnösand. Därifrån sökte de sig inåt eller uppåt landet mot obefolkade barrskogsområden. De kunde slå sig ner på någon kronoall-

männing och efter en tid söka lagfart på ett område kring sitt pörte.

Första generationen

Den första generationen svedjefinnar hade mestadels, barn, samt bohag och kreatur i följe. Andra generationen som var född i Sverige tog över eller skapade nya svedjepörten. Nya parbildningar höll sig i början inom släktkretsen, men med tiden så blandades generna ut och svedjefinnarna upptogs mer och mer i sockengemenskapen. ■

Västra stället på Hällås. Bilden från 1930-talet. De sista invånarna flyttade därifrån 1942.

Så kom den dagen då vi skulle börja skolan, vägen genom skogarna var 6,5 km lång. Vi var två som började samtidigt den äldre systemen fick vänta tills hon fick sällskap. Mamma följde med första dagen, jag hörde hur hon sa till lärarinnan Astrid är litet nervös av sig, så det blir kanske svårt för henne ibland. Plötsligt kunde jag sitta och lipa utan att veta varför. Lärarinnan frågade vad är det med dig, då skylldes jag på huvudvärk. Sen gick det bättre då jag lärt känna de andra barnen i klassen.

SKOLGÅNGEN

från barndomen i Västansjö, Ådalsliden

Av ASTRID KALLIN (hösten 1990)

Lärarinnan var släkt med Sigrd från Västansjö som var hennes mormor. Arg kunde hon bli om vi inte kunde läxorna. Hon stampa i golvet å gnissla tänder. Mej var hon aldrig elak mot jag fick saker av henne. Böcker fick jag låna under ferierna. Då vi blev äldre så skulle vi ha slöjd, under tiden medan vi arbetade satt hon och läste för oss, och var någonting gripande så form-ligen badade hon i tårar. Jag tyckte så synd om henne, för där satt vi ju alla och stirrade på henne.

På den tiden fick vi inte skolmältider vi tog med oss matsäck hemifrån och lite mjölk i en flaska vi hade alltid skum-mjölk. Smöret räckte inte till annars och smör måste vi ju

Teckning av ASTRID KALLIN

ha på brödet. Eftersom skolvägen var så lång, så hade vi kvar en smörgås att äta på hemvägen också. Då var smörgåsarna frusna, jag minns att vi satt på en sten och åt.

Vägen gick över myrar och bäckar på våren kunde bäck-

en svämma över så vi kom inte över. Då fick vi vända och gå hem, vi blev faktiskt glad att få en ledig dag. En gång var det kallt över 30 grader. Då vi kom till andra ändan tjärnen så körde grannfrun hem oss igen. Hon visste att det var farligt ute på myren som vi måste gå över, hon trodde att vi skulle förfrys nästippen så hon.

En vinter var det nära 30 grader en hel månad. Pappa förbjöd oss att gå till skolan. Så en dag fick vi påhälsning av lärarinnan, hon undrade varför vi inte kom till skolan. Mamma sa som sanningen var att vi hade för dåliga kläder att gå ut i kylan. Då lovade hon att kommunen skulle skaffa oss några kappor, och visst fick vi kappor, tunna ofodrade plagg som man kunde se rakt igenom. Sen blev vi hänade också av en del kamrater, för at vi hade fått kappor av kommunen.

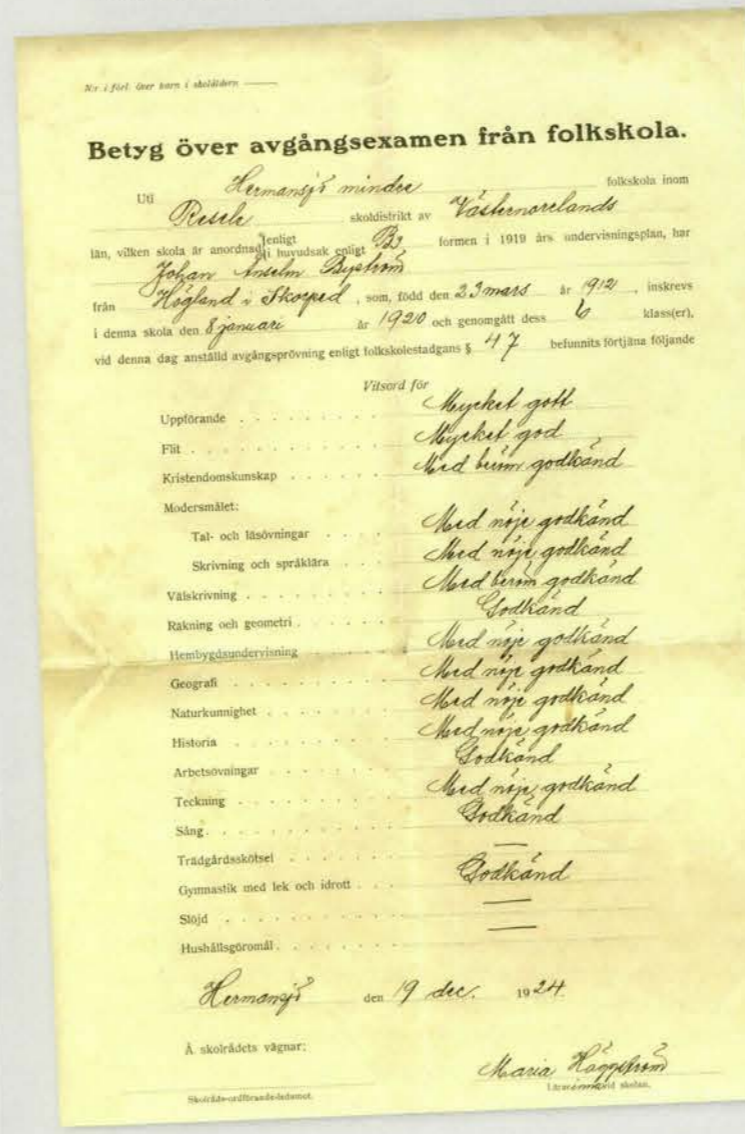
Då vi kom hem från skolan på kvällen skulle vi säga och hugga ved samt dra vatten från tjärnen i ett träkar på en kälke. Det var svårt att få kälken upp för backen från tjärnen. Pappa var ju i timmerskogen tills det blev mörkt. ■

Maria Eriksson f. Byström, 23 år 1905.

Denna fina skolbänk snickrade min farfar Per "Stark Pelle" Byström ihop till min far Anselm Byström när han skulle börja folk-skolan 1920.

Skolbänken

Av GÖTE BYSTRÖM

Redan 1842 blev det lag på sexårig folkskola i Sverige, men så blev det inte för Sverige var ett fattigt land. På landsbygden saknades det på många ställen skollokaler så istället hyrdes det några rum hos bönder eller någon annan som kunde undvara några lediga rum.

Min far gick sina sex terminer på västra Hermansjö som ligger på norra sida sjön Hermansjön. På den tiden var det Olle Löfgren som ärenderade västra Hermansjö av Fors AB.

Huset bestod av kök, kammare och sal. På övervåningen fanns det ett rum, det var detta rum som blev skolsal.

Lärarinna bodde under terminen i salen som var ett litet rum, vanligtvis brukar salen vara ett stort rum men inte på Hermansjö.

Familjen Olle Löfgren fick samsas om två rum med sin stora familj, under min fars skoltid var de som mest nio personer.

Datum för Anselm Byströms terminer:

Från och med	Till och med	Lärarinna
8/1 1920	27/5 1920	Maria Dillström
8/1 1921	3/6 1921	Maria Dillström
1/9 1921	17/12 1921	Linnea Andersson
1/9 1922	16/12 1922	Elna Danielsson
3/9 1923	18/12 1923	Hilda Sundell
1/9 1924	19/12 1924	Maria Häggström

Anmärkning: 1940 var sista läsåret på Hermansjö.

Från vänster: Johan Byström, Inga Byström, Linnea, Anselm och Per Byström.

Familjefoto Västansjö 1926. Astrid står bakom mamma Maria.

175 år i Nävsta gamla skola

Text och foto LAILA GRUBB, ordförande i Selångers Hembygdsförening

Den är helt unik, folkskolan är den äldsta i Medelpad som har bevarats i ursprungligt skick. Den röda skolbyggnaden ligger vackert belägen mellan grönskande björkar, bara några hundra meter från kyrkan.

Den 18 juni 1842 utfärdades den Svenska folkskolestadgan som förskrev att minst en folkskola skulle inrättas i varje församling i riket inom fem år. Den 9 juni 1844 fattade sockenstämman i Selånger beslut om att inrätta en fast skola Nävsta skola.

1847 köpte man in klockaren och organisten Johan Petter Söderbergs halva hemman för 2 000 riksdaler och satte honom till skollärare. Fyra år efter stämman var så Medelpads första folkskola född.

Innan folkskolan bildades var dock den stora delen av befolkningen läskunnig. Redan i Karl den elftes kyrkolag från 1685 stadgades att barn, drängar och pigor skall "lära

läsa i bok och se med egna ögon, vad Gud i sitt heliga ord bjuder och befäller".

Kyrkans folkundervisning och mödrarnas hemundervisning var också mycket effektiv, det kan vi lägga märke till av prästernas anteckningar i husförhörslängder om församlingsbornas läsförmåga, däremot var det sämre beställt med skrivkunskheten. Skolgången skulle omfatta

tiden 25 september – 30 november och vårterminen skulle börja den 1 mars.

Undervisningen omfattade innanläsning, religionskunskap och biblisk historia, kyrkosång, skrivning samt räkning i hela tal.

Bristande intresse från föräldrar, målsmän och ren fattigdom gjorde skolgången ojämn hos socknens barn.

1874 inrättades den första småskolan. Hedda Albertina Söderholm blev därmed Selångers första småskolelärarinna.

1871 antog sockenstämman stadgar för ett sockenbibliotek. Detta placerades på övre planet i skolbyggnaden.

Nävsta skola har många minnen

Den gamla skolan har under årens lopp inhyst annat än flitiga elever. I slutet av 1800-talet byggdes en ny skolbyggnad och det röda huset kom då att tjäna som både skolbespising, personalbostad och bibliotek. Kurt Österlund som gick i Nävsta skola mellan åren 1937 och 1945 minns tillbaka:

– Jo du, där har man suttit många frukostrast och slevat gröt och läst läxorna.

Efter att skolan stängdes 1967, har den gamla skolan haft olika hyresgäster – allt från vävföreningar till en mcklubb. 1985 fick Selånger hembygdsförening ta över förvaltningen från Sundsvalls kommun.

Med ålderns rätt har huset varit illa. Dålig ventilation och undermålig dränering gjorde att det gamla trägolvet i skol-salen började murkna.

I samarbete med länsmuseum och regeringens bevarandeprojekt "Hus med historia" fick den gamla skolan en upp-rustning år 2012 i form av nya golvåsar, nytt golv och dränering kring byggnaden.

Framlidne Valter Johansson var elev på Nävsta skola mellan åren 1929 – 1936 och han berättade här från sin första skoldag och hur en skoldag kunde se ut:

Den 23 augusti 1929 var min första skoldag. Det var en vacker sensommar och äpplena hos Norins i Nävsta var mogna. Min mor var med första dagen. Hon kände en tant där som frågade om jag ville ha ett äpple. Det var det första äpplet från Norins och det skulle bli åtskilliga under kommande år.

När vi kom fram till skolan blev jag glad över att det verkade så trivsamt på skolgården, söderläge alldeles som hemma. Där fanns två skolbyggnader. En stor vit byggnad och så den gamla, röda skolan. En flaggstång med hissad flagga förhöjde stämningen.

Det var spänning i luften. Jag skulle börja skolan. Den gång gällde det vad man i dag kallar inskrivning. Det var första gången jag träffade "fröken" som hette Malin Berglund. Hon var syster till överläraren Leonard Berglund som tjänstgjorde i Nya skolan där han också hade sin bostad. Fröken pratade lite med var och en av oss och ställde några frågor. Jag svarade någonting som hon tyckte lät

roligt för hon skrattade hjärtligt och visade sina jättstora framtänder. Det leendet och hennes jättetänder glömmar jag aldrig. Jag fick ofta se dem under de fyra terminerna hon var min fröken. Hon log varmt när man uppträdde "snällt och duktigt", vilket jag försökte göra och fick mycket fin kontakt med min fröken.

En normal skoldag började klockan 9.00 och slutade kvart över ett för klass 1 och 2. Eftersom jag hade ganska lång väg till skolan (jag bodde då som nu i Österro) fick vi knåla iväg vid 8-tiden. Det var ju nästan 4 km.

I Österro bodde då 10 familjer som i huvudsak livnär-

de sig på jordbruk. I dag finns här 290 villor plus radhus och ingen livnär sig längre på jordbruk.

En av mina klasskamrater, Yngve Dillner, kom också från Österro så vi gick tillsammans med min äldre bror till skolan varje morgon. Vi kom alltid fram i god tid så vi hann med lite lekar innan det ringde in.

Det var ingen rusning in i skolsalen utan vi ställde upp oss två och två i ett långt led och marscherade tysta och snyggt in i klassrummet där vi ställde upp oss vid bänkarna. Fröken sa "God morgon barn" och satte sig vid den lilla orgeln och satte sig vid den lilla orgeln med psalm 420 på notstället och vi sjöng så det ekade i den

ÅRSTÄMMA MEDELPADS HEMBYGDSFÖRBUND

inbjuder till årsmöte söndagen den 23 april på Njurunda Hembygds gård. Mötet börjar med lunch klockan 12. Innan dess finns möjlighet att delta i gudstjänst i Njurunda kyrka.

lilla salen: Din klara sol går åter upp... Efter psalmen blev det bön med knäppta händer och blicken i golvet. Jag minns detta som riktigt andaktsfullt.

Därefter började skolarbetet. Första lektionen var det så gott som alltid kristendom. Det blev att börja från begynnelsen i första Mosebok. Det var spännande! Roligare än i söndagskolan där det var Jesus som var huvudpersonen.

"Men nog måste han haft jobbiga dagar n'Gud när han gjorde både himmel och jord. Åsså var det tomt och mörkt och bråddjupt. Men Gud sa: Varde ljus och det blev ljus och trevligt... och Gud såg att ljuset var toppen, men han

FOLKSKOLAN 175 ÅR

→ måste skilja ljuset från mörkret. Han klara av det också... han kalla´ ljuset för dag och mörkret för natt och det vart morgon och kväll den första dagen.

Det var ju spännande saker och det var knäpptyst i klassen så fröken fortsatte. Det fanns ju så mycket vatten att n` Gud måste göra nåt landfäste. Han lyckades göra land och någon sorts fundament som himlavalvet skulle förankras i. Och Gud kolla´ att det var stadigt och bra. Och så var det slut på den andra dagen och på lektionen.

Det var så spännande att vänta på nästa lektion då vi fick veta att det blev både djur och växter, fåglar, mygg och knott (misstag?). Och han välsignade alla varelser och vi 7-åringar var märta förvånade.

Ännu mer imponerade blev vi när Gud tog upp en näve mull och formade till en människa och så blåste han i näsan på henne och det blev liv. Det blev en stor, stark karl som han kallade Adam. Åt Adam byggde han en lustgård som han kallade Eden.

Adam ville ha sällskap för Gud hade väl annat att göra än att sällskapa med Adam. Gud sa till Adam: Jag skall göra dig en Qvinna. Han tog ett revben från Adam (utan bedövning?) och gjorde en qvinna som fick

heta Eva. Och hon åt äpplen så det gick alldeles snett!"

Nästa timme blev det läsning. Jag kunde ju alla bokstäverna men det var alldeles fel. Nu fick vi veta att L hette Ill, att S hette sss, M hette mmm o.s.v. Men Sörgården med far Anders, mor Anna, syster Greta och Lill-Olle var trevlig läsning. Far rodde och mor var rar.

Fröken hade ett otroligt tålmod med oss.

På matrasten, som var hela

20 minuter, åt vi vår medhavda matsäck, smörgåsar och en halv liter mjölk. Någon skolbespisning existerade inte, inte heller något matrum eller matsal. Vi fick sitta i omklädningsrummet (under den krok som vi där tilldelats där eventuella ytterplagg och ryggsäckar hängde. Vi var nöjda och tacksamma. Men inte var luften särskilt bra i det lilla rummet de dagar det hängde våta ylletröjor på krokarna ovanför våra huvuden.

Innan det åter ringde in blev det ofta besök på den nybyggda pissoaren under storgranarna till vänster om grinden. Därinne kunde minst tio pojkar samtidigt pinka ikapp. Det röda fina huset var helt blanksvart invändigt av stenkoltjärna och asfalt. Det luktade starkt av tjära därinne.

I stora uthuset, som även inrymde vedbod, fanns dess (toaletter för både pojkar och flickor). Utanför vedboden stod Bertil Sundströms pappa och sågade ved dag ut och dag in i månader. Alla skolsalar och bostäder för vaktmästare och lärare eldades med ved. Jag var van vid att stapla och bära ved så jag hjälpte honom att stapla ibland. Jag tror han var tacksam för det, men han var otroligt tystlåten, men drog på munnen ibland och nickade vänligt.

Nästa lektion blev det räkning. Ordet matematik är senare tiders påfund. Räkning var lätt och roligt.

Ännu roligare blev det nästa timme när det var teckning.

Sista timmen blev det sång. Läsningen avslutades alltid med att fröken läste "välsignelsen". Då stod vi vid bänkarna med knäppta händer.

Så småningom blev det gymnastik. Det var ett problem om man inte kunde vistas utomhus. Då fick vi stå vid bänkarna och göra armar uppåt, utåt och framåt sträck.

Det var trivsamt på Nävsta skola

Klass 3 och 4 fick vi som bodde i Bergsåker, Huli, Silje och Österro gå i en provisorisk skola i gamla baptistkapellet uppe på sandåsen (nuvarande Nylander & Berglunds byggvarulager). Där omkring hände verkligen trevliga saker, bl.a. byggdes travbanan under de åren. Den invigdes på Midsommardagen 1932, men det är en annan historia.

År 1933 återvände vi till Nävsta skola och började klass 5. Vi fick gå i samma hus men nu i stora salen. Där fanns en ännu större järnkamin och vi fick en stor trevlig "fröken" med bestämda åsikter. Hon kom från Ångermanland och hette Göta Hörnell. Hon höll en otrolig ordning i klassen och tillgrip aldrig aga. Vi hade ju blivit ämnen till buspojkar efter Ivar Åséns släpphänta

undervisning och även fast örflarna hade duggat tätt blev det ändå aldrig någon god ordning i klassen.

Fröken Göta behövde bara spänna sina bruna ögon i oss och vi satt som ljus.

Vi hade två trivsamma år tillsammans och flera roliga ämnen tillkom som naturlära, historia, geografi, välskrivning, rättskrivning, satslära (svenska) och det roligaste av allt kemi.

Vi var ungefär lika många flickor som pojkar i klassen 1934 om en ny flicka från Skönsberg.

Aina. Hon var sötast av alla jäntor och var mycket duktig i skolan.

Ett annat ämne som fröken var specialist på var psalmverser. Hon var kantor i Sättna kyrka och gifte sig med prästen där och fick efternamnet Hjelmmerius. Hon var också, liksom Berglund, intresserad av idrott och arrangerade skidtävlingar vintertid. Brännboll

var det stora nöjet på gymnasietimmar sommardag.

Vintertid när Selångersån var islagd blev det mycket närmare till skolan. Då gick "eckan", som vi kallade skidspåret, nästan rakt på skolan.

I källaren på nya skolan fanns också en slöjdsal. Där tillbringade vi många timmar. Slöjdundervisningen började alltid efter skoldagens slut. Det rörde sig om träslöjd.

Det var en 6-årig skola plus två terminer fortsättningsskola. Då vi fick lära oss praktiska saker som att skriva brev, räkningar, fylla i växelblanketter, skriva reverser, postärenden m.m. saker som man haft nytta av i förvärvslivet.

Jag lärde mig älska Nävsta skola. Och gör det fortfarande!!

Det känns trivsamt att åter samlas där i Hembygdsföreningens studiecirkel. ■

Källor: Lars -Göran Tedebrands högtidstal vid Nävsta skolor 1988
Valter Johansson

medelpad och ångermanland NYA HemBYGden

Vi inleder nu ett nytt samarbete med Ågrenhuset och har varit där ett par gånger och träffat våra samarbetspartners.

Hembygden är en medlemstidskrift för hembygdsföreningarna i Västernorrland. Kunskapen om bygdernas kulturarv och aktualiteter finns hos föreningarna och de enskilda medlemmarna. Vi hoppas därför att ni också fortsättningsvis vill medverka med stort och smått, gammalt och nytt! Vi ser fram emot att så många som möjligt från hela länet vill skicka bidrag och bilder samt komma med idéer till temanummer och artiklar. Då kan vi få en riktigt levande och bra tidning som angår många! Det närmast planerade temanumret (nr 2, 2017) blir om Storsvagåren 1867 -69 och Hungermarschen 1917. Hör av er om ni har berättelser, bilder, uppteckningar mm!

Vi har nu bildat en mindre arbetsgrupp eller redaktion, bestående av Margareta Bergvall (samordnare), Margareta Johanson och Lena Landin. Vi samlar in artiklar och bilder, gör grovredigering och korrekturläsning. Lena Hägglund på Ågrenhuset ger tidningen sin slutgiltiga grafiska form.

Vi vill utöka den redaktionen med fler personer och helst så att vi har en person från varje kommun som "raggar" bidrag, bilder och artiklar. Vi hoppas också att vi kan knyta så många skribenter som möjligt till oss som medarbetare.

Sommarkurser!

Mer information och anmälan på hfs.se

Härnösand Opera Academy 17 juni-1 juli
Med operafestival i Härnösand och Höga kusten.

Friskvård, Keramik, Skrivlust 18-22 juni
Tre parallella kurser för nybörjare och mer vana.

Folkmusik med gung 10-12 augusti
Ny och gamla låtar i anslutning till Murbergsstämman.

Härnösands
FOLKHÖGSKOLA

Med ålderns rätt har huset farit illa. Dålig ventilation och undermålig dränering gjorde att det gamla trägolvet i skolsalen började murkna...

FOLKSKOLAN 175 ÅR

Text SVEN-ERIK LANDIN

FOLKSKOLAN 175 ÅR

Allt sedan 1600 talet i Sverige skedde allmogens undervisning i huvudsak genom kyrkans hemundervisning med återkommande Husförhör. Varje familjefar skulle ansvara för att hushållets medlemmar lärde sig läsa kyrkans texter. Detta får anses vara den första början till allmogens läskunnighet

Sägverksskolan i Ramvik.

Den 18 juni 1842 utfärdade Konung Karl IV Johan sin Nådiga stadga angående Folkundervisningen i Riket. I stadgan föreskrevs bl.a. "att det i varje församling borde finnas en, helst fast skola med godkänd (d.v.s. seminarieutbildad) lärare, samt att skolan skulle vara upprättad inom fem år räknat från stadgans utfärdande." Vid stadgans ikraftträdande fanns endast två seminarier i Sverige, Stockholm och Lund. De nystartade seminarier (ett i varje stift), som i första hand skulle sörja för lärarbehovet i det egna stiftet, kunde av naturliga skäl inte på långt när genast klara av detta.

I december 1842 utsåg Domkapitlet i Härnösand prästmannen Carl Sundberg som föreståndare och lärare vid stiftets Folkskollärareseminarium. Den 1 mars 1843 startade undervisningen vid

seminariet. Seminariet levde i inledningen under mycket primitiva förhållanden, inhyst i en lokal vid Köpmangatan (nuv. nr 11). För att uppfylla föreskrifterna i Folkskolestadgans paragraf "domkapitlet bör åtskollärare-eleverna bereda tillfälle...att i någon folkskola erhålla praktisk bildning för skollärarekallet" ställdes barnur "fattigskolan" till seminaristernas förfogande. År 1849 stod stadens Folkskolebyggnad vid Hovsgatan färdig där både stadens folkskola i det nedre planet och Seminariet i det övre tillsammans med Navigationsskolan kunde inrymmas.

Hur det kungliga beslutet kom att åtlydas och hur skolundervisningen organiserades ute i församlingarna. Hur undervisningen i början fick ske i enkla rum i någon större bondgård, hur skolhus kom

att byggas och hur skolundervisningen sakta förbättrades. Under vilka förutsättningar arbetade lärarna, löner mm? Något om detta kan gamla protokoll mm från Högsjö församling i Härnösands stift berätta.

Sockenstämman 14 juni 1846 i Högsjö där skolfrågan berörs första gång:

§ 2. I fråga om Folkskolans inrättande uti församlingen beslöts att i anseende till Socknens vidsträckt läge och för att under tiden vinna stadgad erfarenhet om bästa sättet en flyttbar skola med 3 och 4 distrikter skulle till en början inrättas."

§ 3. Vidare beslöts att blivande skolläraren som borde förete nöjaktiga betyg även skulle förestå Organist och Klockartjänsten.

§ 4. Till ledamöter i Skolstyrelsen utsågs Herr Kaptenen Nordstrand på Åbord, Nämndemannen Norberg i Västby, Gästgivaren Åkerstedt i Veda och förre Kyrkvärden Eric Dahlberg i By.

Socken blev indelat i fyra lämpliga distrikter enligt protokoll den 2 april 1847: 1. Utansjö Bruk för byarna Rö, Vålångers, Skog, Utansjö, Åbord, Veda och Nordansjö. 2. Östby för byarna Ramsjö, Bölen, Västby, Ramvik, Dal och Västansjö. 3. By för byarna Hundsjö, Gamla Vallen, Bäckland, Flattom, Ås, Nordsjön, Själandssjön,

Flöde och Näs. 4. Jude för byarna Kärrby, Ramsås, Årsta, Högberg, Karlberg, Kvistlå, Lillsela, Grundsjön och Storsela. Vidare beslöts att Läse-terminer ansågs lämpligast från 1 februari till midsommar och från 15 augusti till mitten av december. I övrigt antogs Domkapitlets Förslag och reglemente. Den 23 December 1848 beslöt Skolstyrelsen antaga den ende sökande till Skollärare tillika Organist och Klockartjänsten, nämligen eleven (?) Anders Petter Vestrin. Vidare beslöts att skolundervisningen skulle ske ambulatoriskt. När det gällde att fastställa var den ambulatoriska skolan skulle börja måste lottning verkställas. Den tredje Roten blev däreför bunden "att Skolläraren jämte Eleverna uti tjänliga rum å dem emellan överenskommande lokaler emottaga samt ordna med måltid till Skolläraren för rimligt pris". Ett sockenstämmoprotokoll från den 12 augusti 1860 belyser lite av skollärarens villkor. "som skolläraren ansåg det kostsamt för sig att under 6 mån läsning i de ambulatoriska rotarna (2 mån i varje) hålla tvenne hushåll underställde han församlingens medlemmar om det icke vore billigt att han under dessa månader äfven finge något bidrag till sin kosthållning"

Stämman beslutade ge honom 50 öre om dagen.

Stämman beslutade ge honom 50 öre om dagen.

Vid sockenstämman 10 December 1854 beslöts att köpa mark av Veda byamän om två tunnland öster och söder om kyrkan jämte en närliggande beteshage för 550 riksdaler riksgäld. På denna mark skulle byggas ett skolhus. Bönderna skulle under vintern köra fram det timmer och bräder som fordrades till bygget. Kyrkskolan blev därmed den första fasta skolan i Högsjö.

Kyrkskolan användes fram till 1906 användes som sockenstuga fram till år 1977. Därefter i privat ägo, den brann ner 1984.

På Kyrkostämman i Högsjö 12 dec 1869, beslutades

1. Att skolan som hittills skulle vara ambulatorisk med 4 skolrotar

2. Att lärbefattningen i folkskolan skulle vara förenad med organist och klockartjänsten.

3. Att barnens ålder vid intagningen i skolan skulle vara fylda 8 år.

4. Att den årliga lästiden skulle vara 8 mån indelat i tvenne terminer från 15 jan till 15 maj fördelat på tvenne läserotar och från 20 aug till 20 dec likaså fördelade. Således 2

månaders läsning i varje rote med 7 timmars läsning om dagen utom lördagar då blott 3 timmar läses på förmiddagen. Dessutom skall läraren hålla förhör i de skolfria rotarna varannan vecka.

Stämman 21 oktober 1873 beslutade om ett Tillägg till skolans stat "att tjänliga skolrum i de yttre skolrotarna skulle uthyras på entreprenaudaution i god tid före terminens början...att 100 Riksdaler riksmünt skulle uttaxeras såsom lön åt blivande lärarinnan i en beslutad småskola och att ansåg socknemnnen skäligt att de barn som bevisade nämnda skola skulle i terminsavgift erlagga 25 öre vardera".

Stämman 1 augusti 1873: "beslutades om lön till blivande lärarinnan i Småskolan. Årslön 150 kr fritt husrum och värme under 8 månaders läsning i rotarna samt rum i församlingens skolhus och 2 famnar lövved under ferierna"

Skolråd 29 augusti 1875: "till den utlysta småskollärartjänsten utsågs examinerade lärarinnan Anna Maria Carlsson från Härnösand".

Hembygd skolskjuts från Hosjön till Bäcklandsskolan.

ÅRSTÄMMA

ÅNGERMANLANDS HEMBYGDSFÖRBUND på Hallstaberget, Sollefteå den 22 april kl 9.00. Föreningarna ombeds välja ombud - en för varje påbörjat 100-tal medlemmar. Dock högst fem. Kallelse kommer.

Kyrkstämman 30 oktober 1875: "förslaget för Folkskolan godkändes även med förbehåll likväl att skolläraren själv skulle betala den pensionsavgift som på honom skulle belöpa till skollärarens pensionering."

Kyrkstämman 7 januari 1876: Lärarinnan begär löneökning" då denna lön ej ens räckte till kosthållning under 8 mån som skolan skall fortgå"

Sedan stämman upplysts om att enligt gällande bestämmelser utgår 100 kronor i stadsbidrag om lönen är mer än 200 kronor beslöt man höja lönen till 200 kronor. På kyrkstämman 4 mars 1877 höjdes lärarinnans lön till 300 kronor.

Vid kyrkstämman 31 augusti 1879 beslöts "att inga nya skolhus skulle byggas."

Vid kyrkstämman 27 augusti 1882 beslöts enligt förslag från skolinspektören J Bäckman att en ny lärarinnetjänst skulle inrättas.

Vid Kyrkstämman 30 december 1883 beslöts "att som åtskillige föräldrar vägrat skicka sina barn till skolan så skulle där sådan vägran utan giltigt orsak gjordes, barnen tagas från föräldrarna och sätas i skolan samt under tiden underhållas på de trilskande föräldrarnas bekostnad."

Skolrådet 2 september 1883; "Skolorna under nuvarande läsår bestämdes skulle öppnas den 4 september Löfqvist (kantors och lärare) i skolhuset å kyrkvallen och lärarinnan Nylander i Bäckland hos nämndemannen Bäckström. Den nyinrättade småskolan skulle träda i verksamhet i Sela hos Lars Petter Selin så snart lärarinnan Nilsson kunnat anlända "Lärarinnan Nilsson kom inte trots upprepade skrivelser. Först vid sammanträdet 17 augusti 1884 kunde tjänsten besättas. Då valdes Margareta Elisabet Nordlund från Viksjö till lärarinna framförallt pga

Den andra fasta skolan i Högsjö byggdes 1886. Det var ägarna till Ramvikssågen som

inrättade en skola vid järnvägsporten för de sågverksanställdas barn. Skolan var i bruk fram till 1924 när den nya skolan i Dal stod färdig.

Den tredje fasta skolan byggdes 1898 i Rö där sågverket vid den tiden var i full produktion.

Följande skolor byggdes i Högsjö i början av 1900-talet:

År 1900 Ramviks nya skola (som kom att delvis ersätta Sägverksskolan.) Vålångers och Åbords skolor.

År 1903 Karlbergs skola.

År 1905 Utansjö skola.

År 1909 Sela skola.

År 1910 Jude och Bäcklands skolor.

År 1914 Bödens skola, .

År 1924 Dals skola (som tog över eleverna från Sägverksskolan).

År 1927 Rö nya skola.

År 1978 Utansjö nya skola (är nu ett Dagis kooperativ).

År 1972 Hälledalsskolan (nu enda kvarvarande skolan i Högsjö).

Skolstrejk 1921 i byn Själandssjön

Byn Själandssjön, på gränsen mot Säbrå socken var utan vägförbindelser och de 7 barnen var hänvisade till skolan i Bäckland vilket innebar att vandra på en skogsstig 7 km enkel väg. En skolstrejk 1921 resulterade till att barnen fick undervisas hos Petter Boströms under tre år.

Följande skolor har nedlagts eller genom brand försvunnit i Högsjö: 1906 Kyrkskolan, 1924 Sägverksskolan, 1927 Rö gamla skola, 1940 Åbords skola, 1941 Karlbergs skola och Bödens skola (brand), 1949 Rö nya skola, 1950 Sela skola, 1960 Vålångers skola, 1964 Bäcklands skola, 1968 Jude skola, 1972 Ramviks skola, 1978 Utansjö skola, (en ny skola byggdes i Utansjö samma år men är nu dagislokal), Hälledalsskolan är nu enda kvarvarande skolan i Högsjö. Som mest fanns 13 skolor. ■

Händelse vid älven

Text BO G HALL

Gryningsljuset var ännu bara på ingång denna mittjulinatt för drygt trettio år sedan. Vissa behov gjorde att jag tvingades upp ur en skön nattsömn för att gå ut runt knuten på vår stuga invid Sannasundet i älvmyningen. Tiden var förbi för försommarens jublande fågelsånger och tystnad och ro var det helt förhärligande stämningläget. Naturen och livet kännetecknades av en uttalad harmoni. Och jag var fortsatt sömnig.

En sist blick ut mot farleden kanske två hundra meter bort – och nu åter till paulunen. Men i steget stannar jag till – trots stillheten var det något som rörde sig där ute. Men vad? Jo, sannolikt bara en stock som stack upp lite över vattenytan. Visserligen hade timmerskiljet vid Sandslån upphört några år tidigare men alltså fanns det en hel del stockar som flöt omkring i älvmyningen. Så nu raskt i säng!

Men – det var något lurigt med det hela. Föremålet – vad det nu var – rörde sig mot strömmen och det borde det definitivt inte göra. Efterhand kvicknade jag till och sökte nya lösningar. Det var väl en liten roddbåt eller kanot som befann sig där ute. Dags för nya gäspningar och att inta nytt sängläge.

MEN isåfall borde en mänsk-

lig silhuett sticka upp över vattenytan och det gjorde den ju faktiskt inte. Det här började bli allt mer underligt för att inte säga obehagligt. I tid sammanföll detta nämligen med täta rapporter om okänd undervattensverksamhet i våra skärgårdar. Utan framgång hade marinen jagat ubåtar på olika håll. Till bilden hörde också uppgifter om främmande grodmän som besökt strategiska platser längs våra kuster.

Och just älvmyningen hade ju stor militär betydelse. Hela Hemsön tvärs över sundet med mycket betydande anläggningar i berget var spärrat område för utländska medborgare. KA 5 hade kaserner inne i Härnösand och bedrev övningar både på land och till sjöss.

Allt klarare blev att jag höll på att bevittna en mot Sveri-

ge riktad fientlig verksamhet; kanske i underrättelsesyfte. Jag hämtade kikaren men såg ändå inte bättre vad det var för målmedveten rörelse som pågick därute. Håret reste sig på ryggen och jag blev alldeles påtagligt vaken. Definitivt inte läge att gå och lägga sig längre! Som fullvuxen svensk medborgare har man ju ansvar.

Men vad skulle jag göra? Lyfta telefonen till polisen och säga att det föregår något i Sannasundet som inte borde göra det? Eller ringa till kasernvakten eller dagofficeren på KA 5 och be dem ingripa? Inte katten skulle de hinna göra någonting åt detta!

I gamla romaner från 1800-talet brukar huvudpersonens inre emellanåt bli "ett rov för stridiga känslor". Och det var något som i hög grad gällde mig – där och då.

Och sannerligen blev det inte bättre när rörelsen ute i farleden plötsligt ändrade riktning och styrde in mot stranden i närheten av där jag stod. Samtidigt slog det mig att en av kablarna som försåg Hemsön med elström – och därmed ett givet objekt för sabotage – gick i land just här...

Nära nog förlamad kunde jag till slut bara maktlöst bevittna den fortsatta obevkliga och målmedvetna rörelsen in mot stranden...

Med fyrtyo meter kvar, där det långgrunda börjar, reste sig älgen – för en sådan var det – saktat upp, skakade av vattnet i stora kaskader, fortsatte obekymrat upp i land och försvann in i skogen.

Skakade – det gjorde även jag. Och det ett rätt långt tag. ■

Så skyddar vi vårt kulturarv

Att skydda vårt kulturarv för kommande generationer handlar i högst grad om att underhålla våra byggnader och skydda dem från väder och vind, att se till att ha rätt försäkringsskydd samt att minska risken för och följderna av inbrott, bränder och vattenskador. Så här gör ni det!

Underhåll

Regnar det in genom taket i er hembygdsgård går inte bara värdefulla föremål förlorade utan skadan täcks inte heller av försäkringen. Ni måste själva stå för ett fullgott underhåll av byggnaden och försäkringen täcker sedan upp vid plötsliga och oförutsedda händelser. Använd boken "Kolla våra hembygdsgårdar". Beställ den kostnadsfritt från försäkringskansliet.

50 % tillbaka på varje vattenfelsbrytare

Antalet och omfattningen av både vatten- och inbrottskador har ökat markant de senaste åren.

Installerar ni brand- eller inbrottslarm skyddar ni inte bara kulturarvet och byggnaden utan får 20 % av investeringen tillbaka, dock maximalt 5 000 kr. Installerar ni vattenfelsbrytare får ni fram till den 30 juni 2018, 50 % av kostnaden tillbaka, dock maximalt 5 000 kr. Kom ihåg att skicka in kopia på fakturan till försäkringskansliet senast inom ett år från fakturadatum för att få pengar tillbaka.

För er som installerat brand-, inbrottslarm eller vattenfelsbrytare före 2016 och inte skickat in faktura och bankkontonummer till försäkringskansliet har till 1 juni 2017 på er att göra detta. Därefter förfaller möjligheten att nyttja investeringsbidraget.

Säkerhetsrabatt

De föreningar som installerar inbrottslarm, brandlarm, vattenfelsbrytare, skydd under diskmaskin och slang-

brottsventil, jordfelsbrytare, överspänningsskydd eller gör ett EIO-test av elen får rabatt på försäkringspremien med mellan 5-10 % per åtgärd. På så sätt betalar era skadeförebyggande åtgärder av sig på flera sätt! Maximalt ges 30 % rabatt. Ta beslutet i styrelsen i vår, få åtgärden installerad innan sommaren och anmäla till försäkringskansliet före den 31 oktober för rabatt på nästa års faktura.

Systematiskt brandskyddsarbete

Som fastighetsägare är ni skyldiga att ansvara för ett fullgott brandskydd och som hembygdsförening ligger det på er att skydda era byggnader och föremål från förödande förstörelse. Ta den helt nya handboken om systematiskt brandskyddsarbete till hjälp. På 30 sidor samt ett dussin malldokument förklaras vad lagen kräver och hur brandskyddsarbetet kan gå till i praktiken. Beställ handboken kostnadsfritt från försäkringskansliet.

Rätt försäkringsskydd

Att ansvara för försäkringsskyddet ligger inte bara på den som betalar årsfakturans bord. Ansvaret ligger på hela styrelsen som årligen bör se över så att ni inte försäkras varken mer eller mindre än vad ni har behov av. Detta är särskilt viktigt om ni själva eller er hyresgäst bedriver annan verksamhet än sedvanlig hembygdsverksamhet.

Kontakta försäkringskansliet på 0200-22 00 55 eller hembygdsforsakeringen@hembygd.se. ■

Fem försäkringsprinciper

Hembygdsförsäkringen bygger på fem försäkringsprinciper. Dessa är:

Solidaritet

Försäkringar är till för att solidariskt fördela risker. Den som inte själv drabbas av skada är med och betalar för andra som har mer otur.

Ägaren försäkrar

Den som äger en sak eller ansvarar för ett arrangemang är den som kan teckna försäkring för det.

Schablonisering

Försäkringspremien bygger på en schablonisering av alla föreningar som är med i grupplösningen. Därmed får en förening varken förhöjd eller sänkt premie beroende på om byggnaden har el, vatten, halmtak - eller beroende på dess byggnadsår.

Plötsliga och oförutsedda händelser

Försäkringar gäller för skador som man inte kunde förutsett och som uppkommer plötsligt. Brister i underhållet är exempelvis inte en försäkringsskada. I villkoren står vilka skadehändelser som omfattas och vilka undantag som finns.

Skador ska inte löna sig

Det ska inte löna sig att drabbas av skada. En gammal sak ersätts inte med en ny utan att försäkringstagaren får betala förbättringen.

HEMBYGD FÖRSÄKRINGEN
 Östra Långgatan 30a
 432 41 VARBERG
 Tel. 0200-22 00 55
 hembygdsforsakeringen@hembygd.se
 www.hembygd.se

50
 %%%%

Skolresa till Härnösand på 1920-talet. Barnen lämnar Bäcklands skola.

PÅ VÄG TILL MURBERGET

Ur Högsjö Hembygdsförenings arkiv.
Text LENA LANDIN

Platsen är Bäcklands skola i Hög-
sjö och året är 1928. Alla elever
står uppradade i väntan på avgång
– troligen i arla morgonstund.

De har en lång dag framför sig. Först gäller det en marsch på 5-6 km från skolan till ångbåts-
bryggan i Ramvik och därefter en båtfärd till
Härnösand, troligen Skeppsbron. Vandrigen
gick sedan vidare till Murberget, där man be-
såg vad som erbjöds på den tiden och troligast
åt sin medhavda matsäck. Ett av barnen het-
te Åke Högström, som berättat om äventyret,
som för flera av barnen innebar den absolut
första stadsresan!

På återfärden genom Härnösand, också
den till fots naturligtvis, besökte man Norden-
ströms Konditori och Åke minns att någon
råkade välta ut sitt saftglas. Pinsamt! Sedan
återstod hemfärden med båt till Ramvik och
en "promenad" hem till Bäckland igen. Många
kilometrar blev det i de unga benen! Barnen
sov nog ovaggade den natten! Säg de lärare
som fått med sig barnen idag på samma färd!
Med på färden vid detta tillfälle var skolans två
lärare, skollärare Nordlund (trolig fotograf vid
tillfället) och legendariska fröken Crug, som
syns längst bak bland flickorna. Hon var född
i Lökom och kom som helt nyexaminerad till
Högsjö och tjänstgjorde hela sitt yrkesliv här. ■

Guidekurs

Lär dig guida i Västernorrlands kulturarv

Grundläggande kurs på Håla folkhögskola i Prästmon
Tre kursdagar; 7-8 och 28 april

Medverkande är bland annat Maria Nordlund,
Sara Öhman och Margareta Bergvall
från Murberget

Kursen är kostnadsfri
Resor, kost och logi betalas av
deltagarna
Anmälan och mer info på
www.hola.se
0612 856 01

m murberget
Länsmuseet Västernorrland

Anmälan senast 24 mars

Håla Folkhögskola
www.hola.se EN DEL AV LANDET I VÄSTERNORRLAND

BOKtips

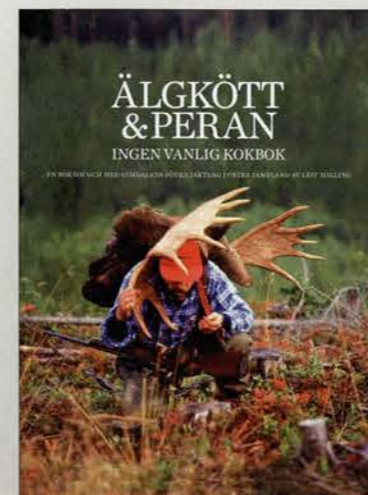

Lännäs by, folket
och gårdarna
Historik av Lännäs
byskoleförening

När Lännäs befolkades är
det ingen som vet. Däre-
mot kan vi läsa om en by
med flera bondesläkter
varav två går att följa från
1600-talet fram till da-
gens datum.

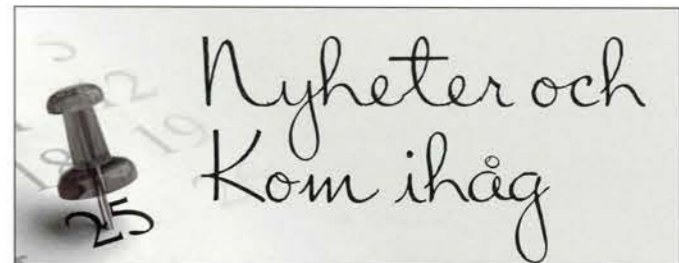

Hembygd i förvandling
Näskeområdets byar genom tiderna
av Ola Johansson

Älgkött & peran
Ingen vanlig kokbok
En bok om och med Gim-
dalens södra jaktlag i östra
Jämtland av Leif Milling

I Älgkött & Peran, ingen
vanlig kokbok, tar Leif
Milling med dig på en
resa till den jämtländ-
ska byn Gimdalen. Det
är här han mött fantas-
tiska män och kvinnor.
Inte bara i storskogen
utan även vid spisen.

NYTT PROJEKT:

Digitalisering av föremålssamlingar
och fotoarkiv

Hembygdsrörelsen och länsmuseet har under många år
samarbetat kring digitalisering av hembygdsföreningar-
nas samlingar. Nu formas ett nytt projekt med en bredare
samverkan och utveckling av de lokala kulturarven och
besöksnäringen i sikte.

Föremålssamlingar är viktiga för hembygdsrörelsen –
föremålen speglar det lokala förflutna. Hembygdsrörel-
sen ser som sin uppgift att förmedla den lokala kulturhis-
torien, för varandra, för skola, för civilsamhälle. I ett vidare
sammenhang är de kunskapsförmedlare, för många olika
intressenter. Hembygdsrörelsen är medskapare i kultur-
arvet.

Hembygdsrörelsen har länge haft ett samarbete med
länsmuseet kring insamling, kategorisering och bevaran-
de (tillgänglighet) av sina samlingar. I takt med ett ökat
behov av tillgängliggörande, innebär möjligheterna att
förteckna digitalt att samlingarna blir mer tillgängliga och
därmed nya möjligheter att ta sitt frivilliga kulturpolitiska
uppdrag flera steg längre. Hembygdsrörelsen är navet i
den lokala kulturhistorien med hembygdsbyråerna som
utgångspunkt och samlingarna som gör det förflutna le-
vande. I dessa lokala hembygds museer blir den lokalhis-
toriska tydlig och närvarande.

Det finns en stor potential för besöksnäringen i att an-
vända det digitala kulturarvet i sin presentation och mark-
nadsföring av lokala besöksmål. Att hembygdsrörelsen
och besöksnäringen samverkar kring lokala besöksmål
ger nya möjligheter till utveckling och tillväxt.

Jenny Samuelsson

VI PÅMINNER OCKSÅ OM
"våra" Facebook grupper:

Västernorrlands Hembygdsvänner där ni själva kan lägga in
bidrag och bilder eftersom det är en så kallad Öppen Grupp.
Där är vi snart närmare 800 medlemmar.
Ångermanlands Hembygdsförbund

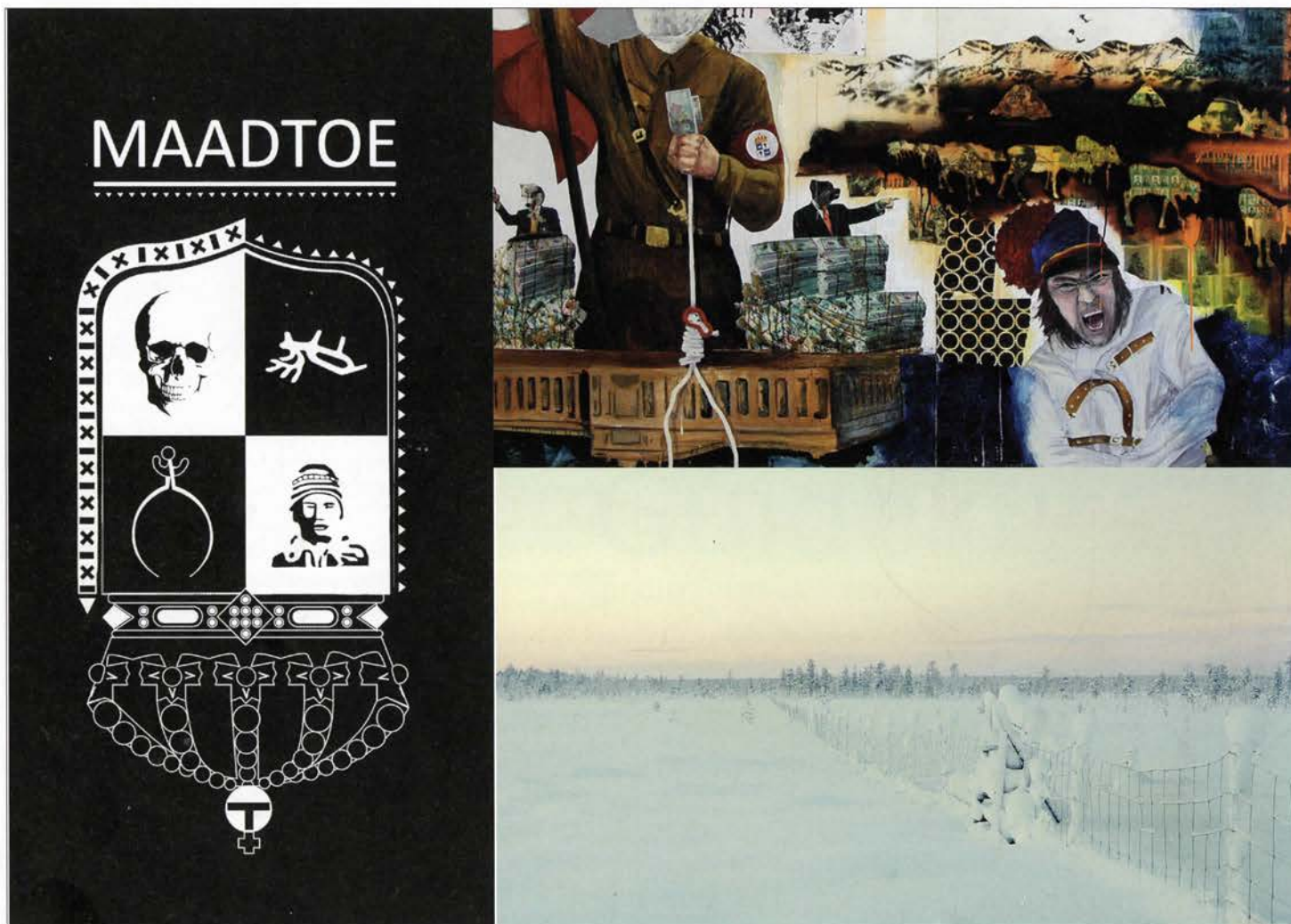
Avsändare

Medelpads och Ångermanlands Hembygdsförbund, Åstön 765, 860 35 Söråker

B

Karl-Ingvar Ångström
Hemmansvägen 87
871 53 Härnösand

[maa-too-ä]
sydsamiska för ursprung/härkomst

4 februari – 20 augusti

I utställningen Maadtoe ger konstnärerna Anders Sunna och Michiel Brouwer sin bild av hur samerna har behandlats i nutid och dåtid. Verken berättar personligt och smärtsamt om en familjs öde, om samisk historia- och väcker frågor om svensk samepolitik och om rasism.

www.murberget.se

Härnösand. Öppet alla dagar 11-16
Butik & kafé, tfn 0611-886 00

 murberget
Länsmuseet Västernorrland